

JUOZAS GRUŠAS

Szebb a napnál

Néhány mondat Juozas Grušasról

Az 1960-as évek végén kortárs litván elbeszélők antológiájához kerestem anyagot, s így bukkantam rá valamelyik folyóiratban az Anupras lepottyant a magasságos égből című remekműre. Az antológia előkészítése közben, 1969-ben jelent meg Grušas vékonyka novelláskötete. (Rüstybės šviesa – A harag világossága). A kötet 12 rövid írása teljesen elütött mindattól, amit addig a litván irodalomból ismertem. Nem volt bennük nemhogy semmi szovjet, de még litván sem. Egy európai író magától értődő megszólalása, aki hol bölcs iróniával, hol szívszorító fájdalommal írt le örök emberi léthelyzeteket, többnyire tragédiákat Csehov és Kafka sajátos ötvözeteként ható stílusban. Nem csodáltam, hogy az 1968-ban megjelent testes akadémiai irodalomtörténetben az írónak szentelt 14 és fél oldalból mindössze fél oldal foglalkozik a novellistával. A fejezet így kezdődik: „Juozas Grušas a szovjet korszakot megelőző időben mint jobboldali író volt ismert, aki azonban a kritikai realizmus útját járta.” Ez teljes mértékben a prózaíróra vonatkozott, hiszen Grušas 1940 előtt nem írt drámát. A jobboldaliság a Karrieristák című regényére s főként 1937-ben megjelent vékonyka novelláskötetére (Sunki ranka – Nehéz kéz). E novellák (köztük a litván elbeszélési irodalom egyik csúcspontját jelentő a Napnál is szebb című írás) ugyanúgy világirodalmi rangúak, mint a későbbiek.

Természetes volt tehát, hogy amikor Grušas válogatott novelláit magyarul kiadtam, ebből a háború előtti kötetéből is jócskán válogattam. Így történhetett, hogy magyarul előbb jelentek meg újra Grušas korai novellái, mint litvánul. Erre nemcsak önmagában vagyok büszke, hanem azért is, mert ezen keresztül segíthetünk Grušas helyzetén is, amelyet az idézett irodalomtörténet pontosan jellemez, hiszen Vilniusban tudták, hogy mi készül Budapesten. Így talán a magyar kötetnek is volt némi szerepe abban, hogy egyrészt Grušas a megtört írók kategóriájából átkerült a támogatott írók kategóriájába, másrészt, hogy 1973-ban Vilniusban is megjelenhettek összes elbeszélései.

A novellákon felbuzdulva természetesen elolvastam drámáit is – és csalódnom kellett. A novellák univerzalitásával, európai szemhatárával szemben ezek a drámák túlságosan is keletkezésük helyéhez és idejéhez kötöttek. Az 1957-ben bemutatott Herkus Monte is. Már maga a műfaj, a történelmi dráma műfaja is árulkodó. Ez a műfaj sajátos átalakuláson ment át a közép- és kelet-európai kis népek irodalmaiban. Mi az, hogy kis nép? Milan Kundera híres esszéjében, az Európa elrablásában azokat a népeket nevezi így, amelyeknek léte kérdéses, amelyek kipusztulhatnak. A kis nép számára a történelem állandó fenyegetést jelent, ami miatt állandóan bizonygatni kell a világ előtt a puszta élethez való jogát. Leegyszerűsítve úgy mondanám, hogy a nagy népek művészei, ha történelmi témához nyúlnak, akkor az örök emberi történelmi változatait ábrázolják, leteszik a voksukat bizonyos értékek mellett. Gondolhatunk akár olyan nyugati művekre, mint Shakespeare királydrámái, vagy olyan keletiekre, mint Puskin Borisz Godunovja vagy Bulgakov Molière-je. A III. Richárd megértéséhez nem szükséges ismerni az angol történelmet. Ezzel szemben a kis népek művészei a történelmet példatárnak fogják fel, eleve adott tételek illusztrációs anyagának. Ráadásul rendszerint tiltott tételekről van szó, tehát a művész kénytelen olyan kérdéseket a múltba áthelyezni, amelyeket a cenzúra miatt nem ábrázolhat jelen időben. Ez még csak fokozza az effajta történelmi művek didaktikusságát, tézisszerűségét. Ebből fakad, hogy míg az első típusnál az emberi világ sokszínűsége tárul elénk, addig a másodikonál valamilyen papírízű egysíkúság.

Nyilván nem kell bizonygatni, hogy a litván a fenti értelemben kis nép, hiszen 1940 után Litvániát nemcsak hogy letörölték Európa térképéről, de a szovjet–litván háborúban, illetve az 1944 utáni testvérharcban a nemzet körülbelül egyhatoda fizikailag is megsemmisült. Ennek megfelelően a litván élet első számú kérdésévé megint csak a nemzet megmaradásának és függetlenségének a kérdése vált. Erről az alapkérdésről azonban 1944 után közvetlenül szót sem lehetett ej-

teni anélkül, hogy a nacionalizmus vadját ne vonta volna magára az ember. Csak 1956 után vált lehetővé, hogy a nemzeti önállóság kérdése egyáltalán hangot kapjon. Először kerülő úton, a poroszok, a rokon balti törzs révén. Mivel Litvánia nem létezett, nem létezett litván történelem sem. A poroszok azért léteztek, mert zavartalanul példázhatták a német Drang nach Osten, a Keletre nyomulást. A litván vagy a lett történelem nem volt erre alkalmas, hiszen az a német és lengyel Drang nach Osten és az orosz Drang nach Westen (Nyugatra nyomulás) szorításában alakult. Ismeretes, hogy olyan, nyugaton fekvő balti törzs, mint a kursok (németül Kuren) a 12. században a keleti szláv Polocki Fejedelemség hűbéresei voltak. Nem véletlen tehát, hogy a porosz történelemből jelent meg 1955-ben az a történettudományi értekezés, R. Jasas A nagy porosz felkelés című könyvecskéje, amely valószínűleg Grušas számára is a legfőbb forrás volt a Herkus Monte megírásakor. A kisonográfia a német keresztes lovagokat egyértelműen a nácik elődjének állítja be, akiket – az osztályharc törvényei szerint – segít a porosz vezető réteg egy része is. Az utóbbi motívumot Grušas is átveszi. Ugyanakkor ő nem a német, hanem a porosz oldalt aktualizálja, ezért a dráma nem a poroszok vereségével ér véget. Nyilvánvaló, hogy 1957-ben a közönség a poroszokon mindig litvánokat értett, s abban az időben egy kis balti nép függetlenségét éltetni a színpadról bátor tett volt. A drámai konfliktushoz azonban az osztályharc ellentétei nem lettek volna elegendőek. Grušasnak konfliktust kellett teremtenie, ehhez a romantikus történelmi dráma receptjét szedte elő, amely szerint a nemzeti szabadság eszméje összeüt-közésbe kerül az egyéni boldogsággal, rendszerint a szerelemmel. A közép- és kelet-európai művészetben szabadság és boldogság konfliktusában mindig a nemzeti eszme volt az elsődleges, az gyűrte maga alá a személyiséget. A legeklatásabb példákat erre a nagy lengyel romantikusok, Miczkiewicz, Slowacki, Krasiński művei szolgáltatják. A megkésett fejlődésű litván irodalomban a Herkus Monte elődje alighanem Vincas Krėvė 1922-es Skirgailla című drámájában fedezhető fel, amelynek alapkonfliktusát ugyancsak a szabadság és a szerelem szembenállása képezi, tételezve a nemzeti közösség érdekében áruulóvá váló ember szintén a romantikából származó konfliktusával.

A Herkus Monte tehát olyan 19. századi történelmi drámaként jellemezhető, amely a litván történelem tragikus alakulása miatt még a 20. század második felében is aktuális maradt.

Grušasnak épp ezért folytatója is akadt, Justinas Marcinkievičius személyében. Marcinkievičius sikere azt bizonyítja, hogy a nemzeti eszmét középpontba állító művek még a hetvenes években is uralták a litván irodalmat. Marcinkievičius történelmi drámái teljességgel a Herkus Monte poétikájához sorolhatók, ahhoz a fajta művészethez, amit Marx – szemben Shakespeare nyers, életszerű szépségével – schillerizálónak nevezett.

Mindazzal, amit nagyon vázlatosan, csak jelzésszerűen elmondtam, azt szerettem volna hangsúlyozni, hogy a mégoly mostoha történelmi körülmények sem indokolják a kettős mérce, egy világirodalmi és egy külön hazai mérce alkalmazását. Be kell látnunk, hogy noha a 19. század kérdése a litván és a többi kis nép létéről vagy nemlétéről még mindig aktuális, s e kérdés feltevését – más intézmények híján – továbbra is az irodalomnak kell magára vállalnia, hatásosan ezt a 19. századi poétikával nem teheti. Antanas Jasmantas Maceina ezt a hazafias irodalomról szóló kitűnő cikkében már 1956-ban megfogalmazta, azt írván: „Népünk szenvedése nekünk is a legmélyebb sebünk. De költőink számára ez csak ihletük forrása lehet, nem pedig tartalma. Ez csak hangulat, érzés, lelki állapot lehet, melynek fényében a költő felrajzolja az emberi drámát. Nem kiabálni a szenvedéstől, hanem szenvedéssel alkotni – íme, ez a hazafias feladat.” Vagy hogy Esterházy Péter szavait idézzem: „Megnyugtatóbb, ha bizony az író nem népben-nemzetben gondolkodik, hanem alanyban-állítmányban. A hazaszeretet minőség kérdése.”

B. E.

■ Zúg a fenyő, mint a harang.

Az alacsony, kis ember a feje fölé emeli tuskóvastagságú karjával a fejszét, s felpattan egy csöppet, amikor a szerszám lesújt. Az emberke a hóba süppedve, ingujjban hajladozik, bakancsaival kört tapod maga körül. A széles fejsze süvítve szeli a levegőt, minden egyes csapásra eleven, hófehér darabot hasítva ki a törzsből. A fenyő remeg, mintha görcs rángatná, a fehér sebhely egyre szélesebbre húzódik, mint a mosoly.

Az ősvényt fenyőgallyak borítják, mintha temetési menet közeledne. Illatozik a friss fa, párasan füstölög a boróka.

Az egyik férfi – kezében remeg a fűrész, mint a kasza – odakiált a favágónak:
– Hé, félrevágtál! Hogy az asszony intézne el így! A fenyőnek erre kell zuhannia, így pont a fához dől!

A kis ember azonban még jobban nekiveselkedve csapdossa a fa friss törzsét, s hatalmas izzadságcseppek gördülnek le arcáról az összetaposott óra.

– Adomelis, te paprikajancsi, hogy a feleséged simogatna meg így, figyelj már ide! Lássunk hozzá inkább a fűrészeléshez.

Adomas azonban egyre csak röppentgeti a forgácsokat, mint a virágszirmokat, zümmög a fejsze acéllapja.

A fűrész tartó férfi közelebb jön, bokán rúgja a favágót, és elordítja magát, hogy zeng az egész erdő:

– Hé, te süket!

– Gyöttelelem egy ilyen süket tuskóval, mindig mondom...

Mindketten letérdelnek a hóba, s némán, koncentráltan fűrészelnek. Két hegedűs, akiket valamilyen titokzatos dallam ragadott magával.

A fenyő rándul egyet, majd lassan lekonyul, mint az átforrósodott halotti gyertya. De ugyanabban a pillanatban esése meggyorsul, ágai suhogni, imbolyogni kezdenek, mintha valamibe bele akarnának kapaszkodni. A fa tompán döngve a földre zuhan, a törzs még rándul egyet-kettőt, mint az eltiport kígyó, s a két favágó arcán mosoly suhan át.

Egy pillanatilag gyengéd tisztelettel szemlélik a kivágott fát.

– Jól van, ledöntöttük, mint a kévét. Elég volt. Itt az ideje... – mondja az első, s a szájával mutatja a süketnek, hogy induljanak enni.

A két férfi vállra vetett subával nekivág. Némán tapossák a havat egymás nyomában.

Pattogva ég a nagy tűz, szürke füstgomoly kanyargózik a faágak között, kenyér- és gyantaillat száll az ég felé. A tűz körül bekecset, szélcserezett arcú favágók. Fagyott húsdarabokat rágnak, s minden csípősebb szón tele szájjal röhögnek.

Adomas halkán a tűzhöz lépett, körülnézett, hogy nincs-e útjában valakinek, majd leült az odahányt rőzsehalomra. Maga mellé helyezte bundasapkáját, keresztet vetett, s egy nagy vászonkendőből kenyeret meg darab húst bontott ki. A kenyér illata gyengéden ínycsiklandozó volt: még egy falatot sem kóstolt, de Adomas már érezte, hogy milyen kimondhatatlanul jó dolog enni. Most leharapott egy nagy darabot, s a fagyott húson ott maradt a foga nyoma. Tört a kenyérből, melynek pórusaiban jég csillogott, megmelegítette a tűzlángnál, s a megpirult kenyér szaga felszállt a fenyők és a nyírfák között.

A favágók már végeztek az evéssel. Most melegedtek, a paraszat rugdosták, cigarettát pödörtek, és azon igyekeztek, hogy megmutassák: nyelvük az ebéd után még élesebb lett. Szerették volna szóra bírni a süketet, aki félrehúzódva, egymagában gubbasztott a maga bárgyú gondolataival abban az ótvar rágta fejében és egy darab fekete kenyérral a kezében.

Az egyik közelében ülő a fülébe ordított:

– Hogy hívnak, Adomelis?

Adomas nem felelt.

– Van is az ilyeneknek neve – szólt nevetve egy másik. – Vannak emberek, akiknek csak keresztnév jár. Adomelis, és kész, többet nem érdemel.

Adomas nem hallotta, mit magyaráznak. Az arckifejezésekből azonban megértette, hogy szavaik nem simogatóak. Feltette sapkáját, s indult volna, hogy újra munkához látson.

Az egyik favágó a vállára tette a kezét, s édeskésen megnyomva minden egyes szót, így szólt:

– Adomelis, ülj a tűzhöz, ejtőzzél csak fiú, minek dolgoznál annyit...

Adomas, akár a mindig csepült gyermek, egyetlen kedves szótól elégedettséggel és szeretettel telt el. Leült egy fatönkre, és nevetve nézett a favágókra.

– Miért tartod el a keresetedből a más gyerekeit, Adomelis?... – kiabált a fülébe az egyik favágó.

– Árvák... a kicsikék... – nyögte rekedten. – Nyáron nehéz munkához jutni. Tudok fát vágni is, téglát hordani is. Csak tudjátok, mivelhogy nem hallok, sokan mindjárt – hogy hülye, semmihez nem ért... Senki nem akar munkát adni. Nincs igazság lenni a földön, mit tegyünk...

– Minek vettél el özvegyet? Fialat lányt kellett volna elvenned, s akkor lenne igazság.

– Kár a szóért... Ki más jött volna hozzám... Ez is azt mondja, hogy kátrányszagú vagyok. Folyton csak arra gondolok, hogyan keressek télen kis pénzt – új ruha kellene... Csak ez a ki bekecsem van. Nagyon szeretnék egy szép ruhára szert tenni...

A favágók nevetésben törtek ki, a beszélgetés kezdett érdekes lenni.

– Szép ruhára!

– Kalapra!

– És fehér gallérra!

– Minek kellett megnősülnöd, nem tudtál egyedül élni? Lenne új ruhád meg kalapod is, meg fehér gallérod is.

Adomas nem válaszolt.

A fenyők között, az úton pompás szán haladt el. A fák között látni lehetett, hogy milyen csodaszépen rakja a lábait a pej ló. A csengők úgy csilingeltek a néma erdőben, mint a csörgedező patak. A favágók követték tekintetükkel az előkelő utasokat.

– Hideg van – szólalt meg egyikük, miután a távolban elhalt a csengőszó, és összehúzta magán a bekecset.

– Hülye vagy, Adomas, nagyon hülye – ordította egy fiatal favágó, mintha felgyülemelő elégedetlenségét akarná kiönteni.

– Miért?

– Hülye vagy, hogy megnősültél; érted?!

Adomas elgondolkozott. Könnyű szélfuvallat rázta meg a fák tetejét, s apró hópelyhek hullottak az égő tűzbe.

– A csupasz mezőn, ahol szél fúj, fa sem nő... Gyakran nézem a sűrűt és gondolkodom...

– Az ember nem fa.

– Az ember is oltalmat akar találni egy másik embernél...

– Télen nincs olyan hideg, igaz? – kérdezték a favágók nevetésüket visszafojtva.

– Nincs olyan hideg... – bólintott Adomas.

– Érezni a test melegét és a szívdobbanást.

– És a szívdobbanást...

– És még mit? – röhögtek a férfiak.

– Ki akar oltalmat találni egy olyannál, mint te!

– Mondd meg neki, hogy ocsmány, mint a varangy.

– Szabad egy emberrel így...

– Mondd meg neki, hogy olyan, mint egy lucskos göröngy!

– Figyelj ide, Adomelis – ordította a fülébe a fiatal favágó –, azt mondják, hogy ocsmány vagy, mint a va...

A ragyás arcon árnyék suhant át.

– Ne búsulj, Adomelis, ne törődj velük.

– Miért búsulnék? – felelte Adomas hunyorgatva. – Tudom én, milyen vagyok, mit kell erről beszélni. De a legnagyobb lány, a Stepute egyszer azt mondta, hogy én

szebb vagyok a napnál. Igen!... Akkor az asszony rákezdté... mint ti most... épp úgy, mint ti... ugyanazt... Stepute sokáig sírt. Amikor az asszony kiment, odacsúszott hozzám, letérdelt előttem, a lábamat csókolgatta, és azt mondta, hogy szebb vagyok a napnál.

– De hiszen Stepute vak, kiskorától nem lát.

– Annál inkább, annál inkább... – mondta izgatottan Adomas. – Azt mondta, hogy a napnál... Értsétek meg!

– Szebb a napnál! Hát akkor szebb!

– És a holdnál is.

– Ti nem értitek, semmit, semmit nem értetek – dadogta elvörösödve Adomas. – Úgy élek, mint a kutya, éjjel-nappal dolgozom, ha csak munkát kapok... Mi lenne velük nélkülem... A kislányokkal... Azt hiszitek, hogy az anyjuk... Semmit nem értetek ti! A világtalan Stepute a lábamat csókolgatta... értitek?!

A favágók hallgattak. Kényelmetlenül érezték magukat. A lobogó tűzbe meredtek.

Nyugodtan, komoran áll az erdő. A fagy hullámai úgy ütnek át a tisztásokon, sűrűségekben, a szálas fenyők és a kék irtások között, mint súlyos, csendes lélegzetvétel.

Adomas a tűznél gubbaszt, arca sápadt és komor, ajka keményen összezárva. Mervev tekintettel néz a lobogó tűzbe, a láng egyre jobban szétterül, s fényes csillagokká változik, ragyog. Valakinek a halk, nagyon halk zokogását hallja, mely a széllel együtt szállva rázza a fák ágait.

Feláll a tűz mellől, és imbolyogva nekivág a mély hónak. Könnyecseppek gürdülnek le az arcán.

Újra visszhang verte fel az erdőt. Zuhogtak a fejszecsapások, akár a kovácsműhelyben, a kivágott fenyők surrogtak és döngették a földet. Visszhangjuk messzire szállt az erdőben, zöld fenyves halmokon terjedt. Szélrohamok cibálták-fésülték át az erdőt, s ilyenkor a favágók kicsinek tűntek, mint a bogarak a széles gabonátáblában. Fejüket hátravetve nézték az égbe vesző fenyőket, makacsul vágták pompás törzsüket, és nevettek, mikor a fa elnyújtózott a lábuk előtt.

De lám, az egyik erdőlakónak kedve támadt egy kicsit megtréfálni e felfegyverzett bogarakat. Egy méltósággteljes, sudár fenyő szembeszegült a favágók akaratával, és dőlteben szomszédja erős karjai közé fordult. Most ott himbálódzott a levegőben, ágait egy nyírfa ágaival egybeszöve.

– Emberek, gyertek csak ide, segítsetek – kiabáltak a favágók, miután nem bírtak a fával.

Fejszájukat letéve, dörögve mindnyájan odasereglettek, egyedül Adomas gallyazott tovább egy vastag fenyőt, ügyet sem vetve rájuk.

– Ej, vén tuskók – mondták az érkezők –, hát nem láttátok, hogy ezen az oldalon nem tud leesni?

– A fa élő teremtés, pajtás, néha szeszélyeskedik: készakarva az ellenkező irányba dől, mint ahogy az ember szeretné!

– Nem ismeritek a fát, fiúk... Akárcsak az emberbe, néha a fába is belebújik az ördög.

A favágók nekifeszítették az emelőket, és odébb lökdötték a törzset attól a fától, amelynek nekitámaszkodott. De a fenyő nem szándékozott ilyen könnyen megadni magát. Csupán megremegett, gördült egyet, surrogott, és még jobban beékelődött a nyírfa vastag ágai közé.

– Ördög vagy angyal, de valaki mindenképpen befészkelte magát az ágak közé – mondogatták a favágók.

Csak egyetlen lehetőség maradt az erdő dacos szépségét legyőzni.

A munkások szemügyre vették a közelben növő fenyőket. Négy olyat is találtak, melyek estükben magukkal ránthatják engedetlen nővérüket. Fejszével nekiláttak az

egyik gyönyörű fenyőnek, majd elfűrészelték. A fa rándult egyet, és dőlni kezdett. A favágók félreugrottak, és merev tekintettel, reszketve várták a pillanatot, amikor a két szomszéd nagy zajjal a jeges földre zuhan.

A fenyő recscent egyet, törzse felugrott, mint a rugó, csúcsa pedig a hóba hullott, mint a pallossal levágott fej. És a két fa keresztbe egymáson ott lebegett ég és föld között!

A helyzet most még rosszabb lett. A favágók morogtak, káromkodtak. Egy másik, még vastagabb példányt kezdtek vágni. Ez azonban túl közel volt, s estében még nem tudott igazán lendületbe jönni, mikor már elérte a keresztben himbálódzó másik ketőt, áthajolt felettük, csúcsa a hóba bukott, törzse pedig lefelé kezdett csúszni.

– Futás! – kiabálták a favágók egymásnak. Mint a megriasztott szarvasok, úgy ugráltak a hóban. Egy ág azonban mégiscsak beakadt, s az erdő eme tiszteletre méltó lakója szégyenszemre most kénytelen volt lábbal felfelé elnyújtózni a holtak mezején.

Az elkeseredett favágók még két fenyőt kidöntöttek, de ezek is fennakadtak a fák szövevényében.

Már nem is káromkodtak. Semmivé foszlott az önbizalmuk, a lelkesedésük, mert már egyetlen fa sem volt a közelben, amit veszélytelenül kidönthettek és e zöld hálóra rászabadíthattak volna.

Egyetlen kiút maradt: ki kell vágni a nyírt. Ez valóban veszélyes volt, mert a hatalmas súlytól megterhelt fa abban a pillanatban összeroppanhat, ahogy vágni kezdi az ember. Viszont ennyiben sem hagyhatják a dolgot, mert emiatt a néhány fa miatt odaveszhet az egész heti bérük, sőt még büntetést is fizethetnek.

De mindegyik csak állt, s merev nyakkal bámulta a fennakadt fákat, és várta, mint a libák, hogy a felhők alászálljanak. Egyikük-másikuk odacammogott a nyírfához, hogy még egyszer megbizonyosodjék, milyen erősen ékelődtek egymásba a fák. A nyír vastag ága, úgy látszik, az utolsó ütéstől meg-megroppant, és minden pillanatban eltörhetett, elejtven egész óriási terhét. A favágó visszahőkölt, mintha mérges kígyót pillantott volna meg.

– Kitart még? – kérdezték a távol állók.

– Megroppant az ág.

– Megroppant!

– Még egy fenyő – s végképp leszakad!...

– De fenyőt már nem találni.

– Ki kell vágni a nyírt, nincs más hátra...

– Vágjátok, ha akarjátok, de nélkülem.

– Én nem vágom.

– Ha nem vágod ki – nem kapsz fizetést. Szombaton aztán majd nyűszít az asszony, hogy nincs mit enni...

A favágók topogtak a hóban, a fákra pislogtak, dühösen méregették egymást, és káromkodtak.

Hirtelen felpattant az egyik fiatalember, mint aki rátalált a megoldásra:

– Adomelis kivágja!

Mindnyájan arrafelé néztek, ahol a magára maradt Adomas komótosan tisztogatta a papírfát. Az arcom felragyogtak. Kivágja vagy nem vágja ki, de mindenképpen lesz kin a dühüket tölteni.

– Másokért a kisujját sem mozdítja.

– Éjjel-nappal csak magának kapar.

– Új ruha kell neki... Szebb a napnál... Dög!

Az egyik favágó oldalba bökte Adomast.

– Azt akarod, hogy kihúzzunk a favágók lajstromából?

Adomas rémült szemmel meredt rájuk.

– Miért?

– Azért mert nem akarsz nekünk segíteni. Azért!

– Büntetésül most kivágod ezt a nyírt. Ha nem – holnap akár ne is gyere munkába! Értetted?! – ordította a hatalmas férfi, és felemelte szőrös öklét.

Adomas odament a nyírfához, hosszasan vizsgálta az ágait, megtapogatta a törzsét, majd visszament a társaihoz.

– Vágjátok ki magatok, nekem pedig ne mutogasd az öklöd – mondta kipirosodva.

A favágók tanácstalanokká váltak, megint egymást kezdték szidni. Sokáig veszekedtek, üvöltöztek egymással. Aztán a végén megint odamentek Adomashoz. Most taktikát változtattak.

– Nos, Adomas, mutasd meg, hogy igazi férfi vagy, hogy a barátunk vagy... Megháláljuk.... Becsületszavunkra! Nekem két öltönyöm van, az egyik még egészen jó... neked adom, úgy segéljen, csak vágd ki a nyírfát.

– Megtoldom egy nyakkendővel!

– Én meg egy kalappal és egy fehér gallérral. Akkor aztán tényleg szebb leszel a napnál...

Adomas fülébe kiabáltak, a vállát veregették, társuknak, legjobb barátjuknak nevezték.

Adomas mosolygott, odalépett a nyírfához, még egyszer alaposan szemügyre vette, s visszatérve így szólt:

– Nem maradhat így... Ki kell vágni.

– Legény a talpán! – mosolyogtak a favágók.

Adomas azonban még mindig tétovázott.

– Na, fogd a fejszét! Bizonyítsd be, hogy méltó vagy a barátságunkra.

– Meglesz az öltöny, a kalap s a fehér gallér is.

Adomas fogta a fejszét, körüljárta a fát, letaposta a havat, félredobálta az ágakat, hogy ne akadályozzák futás közben.

Az emberek nevettek, egymásra kacsingattak.

– Látjátok, ez az Adomas!... Csak bánni kell tudni a hülyével...

A kis ember levette bekecsét, a tenyerébe köpött, felemelte a fejszét, de aztán újra leengedte, kiegyenesedett, és odakiáltotta:

– A ruhanemű nem kell... Nekem elég, ha szóltok hozzám egy jó szót...

A favágók kérdő tekintetet vetettek egymásra. Az arcukról eltűnt a gúny és a káröröm. Nézték a fák szörnyű terhe alatt álló férfit, s nem volt merszük megismételni ígéretüket.

Adomas lendületet vett, és lesújtott. Tompán visszhangzott a nyír, mint a földre zuhant harang.

Olyan erővel és elszántsággal mérte egyik csapást a másik után, mintha ősi ellenséggel vívna halálos tusát. A favágók szemüket meresztve a távolból figyelték, nem mozdulnak-e a fenyők. Segítenének, ahogy csak az erejükből telik, kiabálnának, hogy Adomas időben elugorhasson. Minden egyes fejszecsapással melegebb lett a szívük táján, mintha ők is ott hajladoznának a nyírfánál.

Adomas a nagy függőhíd alatt messziről kicsinek tűnt, mint egy hangya. Ritmikusan, makacsul himbálta fejszéjét, mint a harang nyelvét a révületbe esett harangozó.

Kiegyenesedett egy pillanatra, felnézett, hogy tartanak-e még a fenyők, letörölte homlokáról a verejtéket, és újra nekiveselkedett. A fejsze mint az óra-inga újra egyhangúan számolta a csapásokat, időnként megvillantva hideg, kegyetlen fényét. A seb a fán már messziről fehérlett, mint egy gonosz mosolyra torzult száj.

A fenyők megroppantak. A favágók nem is hallották, ahogy mind egyszerre felordítottak:

– Fuss!

Adomas nem hallotta. Úgy kopácsolt a fán, mint a harkály, ütemesen bólogatott fejével, és egész testével hajladozott.

Az elsápadt arcokba most visszatért a vér, a szívek újra nyugodtabban kezdtek verni. Mindnyájan hálával teltek el a nyírfa iránt, amely most erős vállával feltartotta a halált, és a fenyők iránt, akik lehetőséget adtak a kis embernek, hogy beváltsa nagy ígérését.

A téli nap kibukott a felhők mögül, és selyem fehérséggel bélelte be a havas irást. A keresztben himbálódzó fenyőkön átszivárgó sugárnyaláb beburkolta a favágót. Adomas hirtelen felegyenesedett, és néhány lépést oldalra ugrott. De a fa még nem mozdult, s a favágó újra visszament a fejszéjéhez.

Társai most mondani akartak valamit neki, mint igazi testvérüknek, úgy szólni hozzá, mint barátjukhoz, hogy könnyebb legyen neki a fejsze. Elegyengették és megtisztították volna előtte az utat, karjukon vitték volna el, mihelyt a nyírfa megmozdul. De a favágó és köztük olyan távolság terpeszkedett, aminek bejárásához egy egész élet sem elég. Adomas ott a messzeségben, mint kisgyerek a harcmezőn, fel nem robbant gránátokkal játszott.

A fák visszhangjától imént elnémult minden ágából mély nyugalom áradt. Az egy szál fejsze ritmikus csapásai mintha az időt mérnék, még jobban aláhúzták ezt a végtelen nyugalmat. A hang tompán dübögött, az első fákról visszaverődve, arrébb pedig... a vakítóan fehér hó, a völgy, a dombok, a széles mezők, a kertek, az egész nagy világ.

A favágó elfáradt, s nekitámaszkodott a megsebzett fa törzsének, mint legjobb barátja vállának. Egy darabig a remegő kéreghez szorította arcát, s a verejtékcseppek, mint a könnyek, végigfolytak a nyír érdes törzsén.

Itt minden élt: a nyugalom, a kín, minden egyes verejtékcsepp, a végtelen várakozás, a csendesen alászálló halál és a szeretet, amely virággal halmozza el az erdő tengelicéjét. S minden látható és hallható volt, mint ahogy a süket hallja a szívdobbanást, mint ahogy a vak látja a napnál szebb arcot.

A favágó kiegyenesedett, majd újult erővel lesújtott. A szíven talált nyír fájdalommal összerándult. az elsőt egy második csapás követte, mint az óraütés. A kéz újra felemelkedett... A fejsze megrezdült – s a favágóval együtt a földre hullt. Abban a pillanatban összesúgtak az ágak, dördült egyet a fagyos föld, a többiek még annyit sem kiálthattak: „Fuss!”

A friss csonkok között ott feküdtek a ledöntött fenyők, mellettük a fehér nyír s arrébb a zöld ágaktól koszorúzott favágó.

Az erdő közepén most már üres térség fehérlett. Mögötte, az útnál fiatal fenyősegreg tört a magasba. Napsugaraktól csillogó, fehér ruháikban ott sorakoztak egymás mellett, virágnak virágjával borítva a földet. Cikázó-áradó fényözönt árasztottak, egyre magasabbra és magasabbra libbentek. Már egészen a kéklő éjig feszültek makulátlan tisztaságú világai.

Bojtár Endre fordítása